

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.98

Юрій МИРОШНИЧЕНКО

кандидат юридичних наук, голова Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області, пр. Металургеїв, 231, м. Маріуполь, Донецька область, Україна, 87525

ORCID: 0000-0002-9114-1495

DOI: 10.32782/LST/2022-1-20

Бібліографічний опис статті: Мирошніченко, Ю. (2022). Поняття та види процесуальних дій суду в кримінальному провадженні. *Law. State. Technology*, 1, 130–135, doi: 10.32782/LST/2022-1-20

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ СУДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Мета дослідження, результати якого подаються у цій статті, полягала у визначенні поняття процесуальних дій суду через створення класифікаційної моделі відповідної системи. Методологія дослідження ґрунтується на використанні діалектичного та системного методів. Методи формальної логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування та ін.), застосовувалися при опрацюванні нормативної бази та наукових джерел, формулюванні висновків. Герменевтичний та формально-юридичний методи використовувалися для з'ясування внутрішнього змісту окремих норм кримінального процесуального законодавства. Метод термінологічного аналізу застосовувався при визначенні поняття процесуальних дій суду, а метод класифікації – для їхньої систематизації.

Поставлена мета визначалась з огляду на те, що однозначне визначення цього, як і будь-якого іншого наукового терміну, є важливим теоретичним завданням, розв'язання якого дає досліднику розуміння того, з яким саме об'єктом він має справу в тому чи іншому випадку. Визначення змісту терміну «судова дія» насамперед дозволило відповісти на питання щодо того, які саме із передбачених законом дій слід вважати судовими. Відповідно до цього автором обґрунтовано правомірність і запропоновано критерії допустимості проведення в суді освідчування та витребування судом від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речі, документи, відомості, необхідні для перевірки достовірності та допустимості наявних доказів.

В результаті проведеного дослідження сформульовано авторське визначення поняття «Процесуальні дії суду в кримінальному провадженні» та запропоновано класифікаційну модель даної системи, що включає: власне судові дії, зокрема слідчого характеру та інші дії пізнавальної спрямованості судові дії; організаційні (підготовчі та забезпечувальні) дії суду; інші процесуальні дії суду, пов'язаних з рухом справи й процедурою судового розгляду.

Ключові слова: процесуальні дії, судова дія, слідчий, слідство, дослідження.

Yurii MYROSHNYCHENKO

Candidate of Legal Sciences, Head of the Illichevskiy District Court of Mariupol of Donetsk region, 231 Metalurgiv avenue, Mariupol, Donetsk region, Ukraine, 87525

ORCID: 0000-0002-9114-1495

DOI: 10.32782/LST/2022-1-20

To cite this article: Myroshnychenko, Yu. (2022). Poniattia ta vydy protsesualnykh dii sudu v kryminalnomu provadzhenni [Concepts and types of court procedural actions in criminal proceedings]. *Law. State. Technology*, 1, 130–135, doi: 10.32782/LST/2022-1-20

CONCEPTS AND TYPES PROCEDURAL ACTIONS OF COURT IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The purpose of the research, the results of which are presented in this article, was to define the concept of court procedural actions through the creation of a classification model of the corresponding system. The research methodology is based on the use of dialectical and systemic methods. Methods of formal logic (analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, etc.) were used in the development of the regulatory framework and scientific sources. Hermeneutic and formal legal methods were used to clarify the internal content of certain norms of criminal

procedural legislation. The terminological analysis method was used to define the concept of court procedural actions, and the classification method was used to systematize them.

The goal was determined taking into account the fact that the unambiguous definition of this, like any other scientific term, is an important theoretical task, the solution of which gives the researcher an understanding of exactly what object he is dealing with in this or that case. Defining the meaning of the term "judicial action" first of all made it possible to answer the question of which of the actions provided for by law should be considered judicial. In accordance with this, the author substantiated the legality and proposed the criteria for the admissibility of conducting a personal examination in court and the court's demand from state authorities, local self-government bodies, enterprises, institutions and organizations, officials and individuals of things, documents, information necessary to verify the authenticity and admissibility of existing evidence.

As a result of the conducted research, the author's definition of "Procedural actions of the court in criminal proceedings" was formulated and a classification model of this system was proposed, which includes: actual judicial actions, in particular of an investigative nature and other actions of a cognitive orientation, judicial actions; organizational (preparatory and supporting) actions of the court; other procedural actions of the court, related to the movement of the case and the procedure of the trial.

Key words: *procedural actions, judicial action, investigator, investigation, research.*

Вступ. Процесуальними засобами доказування в суді є передбачені законом джерела, що містять фактичні дані про обставини, які мають значення для кримінального провадження. Серед них показання обвинувачених, потерпілих, свідків, речі та документи. Одержання з цих джерел необхідних даних здійснюється через допит, огляд, дослідження речових доказів, експертних висновків, протоколів слідчих (розшукових) дій та інших документів, звуко- і відеозаписів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії та практики судової діяльності й зокрема питання сутності та класифікації процесуальних дій суду в кримінальному провадженні розглядали Л.Ю. Ароцкер, М.О. Баев, В.С. Балакшин, В.М. Бозров, О.П. Ващук, Ю.М. Грошевий, Л.О. Зашляпін, О.В. Капліна, С.Л. Кисленко, Ю.В. Кореневський, І.І. Кравчук, П.А. Лупинська, О.Р. Михайленко, В.Т. Нор, Ю.К. Орлов, В.О. Попелюшко, П.І. Репешко, С.В. Стародумов та інші представники наук кримінального процесу та криміналістики. А втім, у юридичній літературі й донині спостерігається деяка плутанина щодо змісту та обсягу поняття судової дії. Можливо, тому й законодавець уникає використання відповідного терміну, незважаючи на те, що він міцно закріпився у науковому та практичному обігу.

Актуальність проблеми. Тим часом однозначне визначення цього, як і будь-якого іншого наукового терміну, є важливим теоретичним завданням, розв'язання якого дає досліднику розуміння того, з яким саме об'єктом він має справу в тому чи іншому випадку. Правильне визначення змісту терміну «судова дія» насамперед дозволить відповісти на питання про те, які саме із передбачених законом дій слід вважати судовими.

Мета дослідження, результати якого подаються у цій статті, полягала у визначенні поняття

процесуальних дій суду через створення класифікаційної моделі відповідної системи.

Виклад основного матеріалу. Відмова законодавця від використання терміну «судова дія» та легального визначення номінованого ним поняття призводить до затяжних теоретичних дискусій з цього питання та певною мірою дезорієнтує практику. Проаналізувавши наявні в науці погляди, С.Б. Росінський зазначає, що деякі вчені взагалі уникають використання категорії «судові дії», вказуючи на те, що суд, як і органи досудового розслідування, проводить слідчі дії або «судові дії слідчого характеру». Окремі фахівці, говорячи про пізнавальні прийоми, що проводяться судом, використовують складніші конструкції: «слідчі дії в судовому провадженні», «слідчі дії, які проводяться судом на стадії судового розгляду»¹ (Россинский, 2014: 28-29).

Сам С.Б. Росінський віддає перевагу терміну «судова дія». Однак, формулюючи, загалом, правильну дефініцію відповідного поняття, слушно наголошуючи на пізнавальній сутності судових дій, автор помилково, як нам здається, отожднює терміни «судова дія» та «судова дія слідчого характеру», що, на його думку, відрізняються лише лаконічністю та простотою сприйняття першого з них² (Россинский, 2014: 30-31). На наш погляд, ці терміни позначають різні за обсягом поняття, які можуть співвідноситися тільки як загальне й окреме, адже якщо є судові дії слідчого характеру, то логічно припустити існування й інших судових дій, які не мають таких характеристик.

Зазвичай, до судових дій слідчого характеру відносять допит, пред'явлення для впізнання,

¹ Россинский С.Б. Судебные действия как средства познания обстоятельств уголовного дела. *Российский судья*. 2014. № 12. С. 28-32. 28-29

² Россинский С.Б. Судебные действия как средства познания обстоятельств уголовного дела. *Российский судья*. 2014. № 12. С. 28-32. 30-31

огляд місцевості, приміщення, речей і документів, визнаних речовими доказами, проведення експертизи, методи яких мають багато спільного з однойменними слідчими діями. Відтак не цілком переконливим уявляється судження І.І. Шепітько, яка категорично відкидає термін «судові дії слідчого характеру» на тій лише підставі, що дії суду нічого спільного з діяльністю слідчого не мають (Шепітько, 2018: 22).

Оцінюючи наукову обґрунтованість цього терміну необхідно акцентувати не на суб'єкті проведення, але виходити з дослідницької сутності відповідних дій слідчого й суду, співставності їх правової регламентації. Тож ключовим словом, що найточніше передає зміст поняття «судова дія слідчого характеру» є не «слідчий», а «слідство», або дослідження.

Проблемним щодо переліку доступних суду дій слідчого характеру є питанням щодо того, чи може суд вдатися до інших, окрім вище названих, способів одержання інформації, що має значення для кримінального провадження? На нашу думку, відповідь на нього має бути позитивною, адже пізнавальний арсенал суду не вичерпується діями, передбаченими нормами, що регламентують процедуру судового розгляду. Не всі норми, які стосуються порядку проведення процесуальних дій суду зосереджено в розділі IV КПК України «Судове провадження в першій інстанції» Так, наприклад, у главі двадцятій цього Кодексу, норми якої регулюють порядок проведення слідчих (розшукових) дій, зустрічаємо положення щодо отримання судом зразків для експертного дослідження (ч. 1 ст. 245).

Тож, на наш погляд, у необхідних випадках суд вправі здійснити й інші, передбачені законом пізнавальні дії. Так, наприклад, суд з дотриманням етичних норм, обумовлених публічним характером судового дослідження, може провести в судовому засіданні освідування особи, суть якого полягає в огляді людини з метою встановлення на їх тілі особливих прикмет або ознак фізіологічного стану, слідів злочину, зокрема порушень шкірного покриву. Необхідність проведення такого огляду виникає, скажімо, при розгляді справ про заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило непоправне знівечення обличчя (ч. 1 ст. 121 КК України).

Огляд тіла потерпілого в такому випадку повинен бути проведений судом в обов'язковому порядку (Воробьев, 1986: 49-51), оскільки ступінь тяжкості тілесного ушкодження, що виразилась у непоправному знівеченні обличчя людини, визначається виключно судом,

а судово-медичний експерт обмежується лише констатацією непоправності зазначеного ушкодження. Отже, якщо головуючий вважає, що без безпосереднього сприйняття об'єкта освідування суд не зможе скласти думку про певні обставини й переконаний, що проведення такої судової дії не суперечить нормам моралі та не принижує гідність освідуваної особи, він, за наявності згоди останньої, повинен організувати проведення цієї дослідницької дії.

Дискусійним залишається питання віднесення до категорії судових дій оголошення протоколів слідчих (розшукових) дій та інших долучених до матеріалів кримінального провадження документів, дослідження звуко- та відеозаписів, які справді дещо відрізняються від допиту, огляду та інших судових дій ступенем безпосередності дослідження доказів. І цей аргумент, безсумнівно, справедливий, проте його не можна розцінювати як фактор, що виключає віднесення зазначених процесуальних прийомів до судових дій (Россинский, 2014: 30). Зважаючи на те, що зазначений спосіб отримання доказової інформації близький за методом дослідження її джерел до огляду документів, вважаємо виправданим його віднесення до групи судових дій слідчого характеру.

Однак лише суто дослідницькими діями склад системи судових дій не вичерпується. Зазвичай сторони оперують в суді доказами, зібраними під час досудового розслідування. Проте в судовому засіданні можливі ситуації, що вимагають отримання додаткових відомостей, необхідних для встановлення обставин, які мають важливе значення для кримінального провадження або для перевірки наявних даних. Для цього суд має право розглянути клопотання та ухвалити рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема дозволити сторонам тимчасовий доступ до речей та документів. До того ж суд за клопотанням сторін на підставі та в порядку, передбачених законом (ст. 333 КПК України), може доручити органу досудового розслідування проведення слідчих дій (наприклад, слідчого експерименту, ексгумації та огляду трупа). Ці дії не пов'язані з процесом безпосереднього дослідження, але спрямовані на отримання необхідних для цього об'єктів.

Деякі з дій цієї групи не мають детальної процесуальної регламентації. Проте це не змінює їх цільової спрямованості та швидше говорить про неповноту законодавчого регулювання окремих дій слідчого та суду щодо збирання (одержання) доказів. Йдеться про розгляд судом

клопотань учасників судового провадження про витребування певних речей чи документів (п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України). Переконані, що суд з метою реалізації своєї процесуальної функції – ухвалення законного й обґрунтованого рішення у справі, діючи в межах судового розгляду, має право в порядку субсидіарної доказової активності з власної ініціативи витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речі, документи, відомості, необхідні для перевірки достовірності та допустимості наявних доказів.

Отже, всі судові дії мають спільні риси, але й властиві кожній з них особливості, відрізняються характером розв'язуваних завдань, порядком проведення, своєрідністю використовуваних при цьому прийомів. В основі розмежування судових дій за підвидами лежать розбіжності у ступені пізнавальної виразності, особливостях процесуальної регламентації та пов'язаних з цим методах проведення. Більшість з них можна кваліфікувати як власне пізнавальні або суто дослідницькі – це судові дії слідчого характеру, вони спрямовані лише на дослідження доказів.

Решта судових дій не має вираженого дослідницького характеру, їх завдання – отримання додаткових джерел фактичних даних щодо предмета судового дослідження чи об'єктів, які підлягають дослідженню. І все-таки вони є першим кроком на шляху до пізнання досліджуваної події, що дозволяє говорити про пізнавальну спрямованість таких дій і на цій підставі зарахувати їх до групи судових дій, об'єднаних спільною метою – отримання відомостей про обставини, що підлягають доказуванню. У своїй сукупності вони утворюють цілісну систему, елементи якої об'єднані метою встановлення істини у справі – тим, заради чого, власне, й здійснюється пізнавальна діяльність суду.

На підставі наведеного вважаємо головною ознакою, що відрізняє судову дію від інших процесуальних дій суду, є її пізнавальна спрямованість. Саме цей аспект найбільш виразно віддзеркалює сутність судових дій. Кожна з них напрямлена на отримання відомостей про обставини, що підлягають доказуванню, а в своїй сукупності вони мають за мету встановлення істини у справі шляхом дослідження й перевірки наявних та отримання додаткових доказів. До інших сутнісних ознак, що дозволяють нам у підсумку сформулювати визначення цього поняття, відносимо законодавчу регламентованість та колективний характер процесу дослідження.

Окремі науковці включають до системи судових дій організаційно-забезпечувальні та судово-контрольні дії суду (Александрова, 2009: 411; Когутич, 2018: 200). Дійсно, під час судового провадження суд здійснює низку процесуальних дій, спрямованих на створення умов необхідних для успішного проведення судового розгляду. Стосовно основної діяльності суду – судового дослідження вони мають другорядний, підлеглий, допоміжний характер. Серед них розв'язання питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду: визначення дати та місця його проведення, складу учасників; розгляд клопотань учасників судового провадження; застосування заходів процесуального впливу щодо порушників порядку судового засідання, вчинення інших дій, необхідних для підготовки та проведення судового розгляду, що можуть бути класифіковані як організаційно-підготовчі.

Крім того, на цій стадії кримінального провадження використовуються окремі форми судового контролю. Зокрема, розглядаються скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора при застосуванні заходів безпеки та щодо відмови у визнанні потерпілим, здійснюються судові виклики, приводи, накладення грошового стягнення, вживаються запобіжні та інші обмежувальні заходи.

Однак, по-перше, слід зазначити, що не всі заходи забезпечення кримінального провадження, застосовувані судом, є контрольними. Про який контроль може йтись у разі, коли виклик до суду, привід або грошове стягнення застосовуються за ініціативою суду? По-друге, від дій, здійснюваних слідчим суддею в межах свої повноважень, вони відрізняються більшою орієнтованістю на досягнення дієвості судового провадження, запобігання та припинення неправомірної поведінки його учасників, оскільки на відміну від слідчого судді суд особисто веде кримінальне провадження й відповідає за забезпечення швидкого, повного та неупередженого судового розгляду з безумовним дотриманням при цьому прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

По-третє, й це головне, ані організаційно-підготовчі, ані так звані судово-контрольні дії не мають за мету отримання доказової інформації й через це не можуть бути включені до системи судових дій. Тож усі вони цілком обґрунтовано можуть бути об'єднані в одну – організаційно-забезпечувальну групу процесуальних дій суду. Віднесення організаційних, підготовчих, забезпечувальних дій суду до категорії судових розвиватиме систему, елементи якої структурно

пов'язані спрямованістю на спільний результат – отримання достовірного знання щодо предмета доказування в кримінальному провадженні.

Таким чином, нами в загальних рисах розглянуто дві основні групи процесуальних дій суду: судові й організаційно-забезпечувальні. Однак їх класифікація була б неповною без визначення в ній місця значного за обсягом кола дій суду, пов'язаних з рухом справи, а також дій, передбачених процедурою судового розгляду. Усі вони можуть бути віднесені до третьої групи з найменуванням «Інші процесуальні дії суду».

Висновки. Процесуальні дії суду в кримінальному провадженні – це система судових, організаційно-забезпечувальних, а також інших процесуальних дій, пов'язаних з рухом справи й процедурою судового розгляду. Відповідно до цього її елементами є:

1. Судові дії:

– судові дії слідчого характеру – допит, пред'явлення для впізнання, огляд місця та речових доказів, освідування, призначення експертизи, дослідження протоколів слідчих (розшукових) дій та інших документів, звуко- і відеозаписів;

– інші судові дії пізнавальної спрямованості – отримання зразків для експертного дослідження, витребування речей і документів

судом, надання сторонам тимчасового доступу до речей і документів, доручення органу досудового розслідування про проведення окремих слідчих (розшукових) дій;

2) організаційно-забезпечувальні дії суду:

– підготовчі дії – визначення дати та місця проведення судового розгляду, складу учасників судового розгляду, розгляд клопотань учасників судового провадження, розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора про відмову у визнанні потерпілим та щодо застосування ними заходів безпеки, вчинення інших дій, необхідних для підготовки до судового розгляду;

– забезпечувальні дії – судові виклики, приводи, грошові стягнення, запобіжні та інші обмежувальні заходи;

3) інші процесуальні дії суду:

– пов'язані з рухом справи – відкладення судового розгляду та призупинення судового провадження, об'єднання та роз'єднання кримінальних справ, спрямування справи за підсудністю;

– передбачені процедурою судового розгляду – оголошення складу суду, роз'яснення права відводу, встановлення особи обвинуваченого та роз'яснення йому суті обвинувачення, розгляд клопотань учасників судового провадження та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Якимович Ю.К. Особенности уголовно-процессуальной деятельности. *Закон и право*. 2015. № 7. С. 106-110.
2. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология: Учебник. Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. 596 с.
3. Россинский С.Б. Судебные действия как средства познания обстоятельств уголовного дела. *Российский судья*. 2014. № 12. С. 28-32.
4. Шепітько І.І. Судовий розгляд (судове слідство) в системі судового провадження у першій інстанції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 269 с.
5. Воробьев Г.А. Тактика и психологические особенности судебных действий : учеб. пособие. Краснодар : Краснодарский ун-т, 1986. 200 с.
6. Александрова С.А. Понятие и система судебных действий в уголовном судопроизводстве Российской Федерации. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Право*. 2009. № 2. С. 407-415.
7. Когутич І. І. Тактика у криміналістиці та окремі її предметно-методологічні суперечності [Частина II. Продовження]. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. Випуск № 2. 2018. С. 192-205.

REFERENCES:

1. Yakimovich, Yu.K. (2015). Osobennosti ugotovno-processual'noj deyatel'nosti [Features of criminal procedure activity]. *Zakon i pravo – Law and right*, 7, 106-110 [in Russian].
2. Bandurka A.M., Bocharova S.P., & Zemlyanskaya E.V. (2002). *YUridicheskaya psihologiya [legal psychology]*. Har'kov: Izd-vo Nac. un-ta vnutr. del [in Russian].
3. Rossinskij, S.B. ([2014). Sudebnye dejstviya kak sredstva poznaniya obstoyatel'stv ugotovnogo dela [Judicial actions as a means of knowing the circumstances of a criminal case]. *Rossijskij sud'ya – Russian judge*, 12, 28-32 [in Russian].

4. Shepitko, I.I. (2018). Sudovi rozghliad (sudove slidstvo) v systemi sudovoho provadzhennia u pershii instantsii [Judicial review (ship investigation) in the system of ship inspection at the first instance]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

5. Vorob'ev, G.A. (1986). *Taktika i psihologicheskie osobennosti sudebnyh dejstvij* [Tactics and psychological features of judicial actions]. Krasnodar: Krasnodarskij un-t, [in Russian].

6. Aleksandrova, S.A. (2009). Ponyatie i sistema sudebnyh dejstvij v ugovnom sudoproizvodstve Rossijskoj Federacii [The concept and system of judicial actions in the criminal proceedings of the Russian Federation]. *Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the Voronezh State University*, 2, 407-415 [in Russian].

7. Kohutyh, I. I. (2018). Taktyka u kryminalistytsi ta okremi yii predmetno-metodolohichni superechnosti (Chastyna II. Prodovzhennia) [Tactics in criminalistics and okremi її subject-methodological superficiality (Part II. Prodovzhennya)]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» – Bulletin of the Chernivtsi Faculty of the National University "Odessa Law Academy"*, 2, 192-205 [in Ukrainian].